

— Dolgozat a Collegium Hungaricum-ból (Wien). —

Hazánk barlangjaiból ismeretes ősgérinces maradványok és kutatásuk története.*)

Tab. I.—IV.

I.

Írta: DR. KUBACSKA ANDRÁS (Wien).

A szaktudományokat előrehaladásukban időnként megállíthatja az a tény, hogy a kutatók szem elől tévesztik, esetleg rátermettség hiányában ösztönszerűleg kerülnek a célhoz vezető egyenes, de nehezebb utat; mellékutakon kalandoznak. Ezek között az időnként meg-megrekedő tudományok között foglal helyet a magyar barlangkutatás is. Ennek a tudományágnak több, mint négy századra visszatekintő multjából nem egy olyan időszakot ismerünk, amely alatt alig tudott néhány kimagaslóbb eredményt elérni. Nem akarok elébe vágni a magyar barlangkutatás még megíratlan történetének, azonban már itt szeretném leszögezni a következőket: A magyar barlangkutatást elsősorban azok a bűvárlatok vihetik előbbre, mik a barlangok kihalt és ma is élő faunájának és florájának, valamint az emberi kultúra maradványainak tanulmányozásával foglalkoznak. Tudományos érték rejlik még a geologiai, hidrológiai és meteorológiai észlelésekben és megfigyelésekben, valamint a biológiai vizsgálatokban. Azonban a barlangok pusztá leírása vagy felmérése sohasem jelentett komoly értéket a tudománynak. Ahányszor ez az utóbbi irányzat volt az uralkodó, a barlangkutatás helyben vesztegelt mindaddig az időpontig, amíg néhány élesebb szemű, a tudomány lényegébe mélyebbre hatoló bűvár vizsgálataival tovább nem mozdította.

*) Német és angol nyelven a Collegium Hungaricum (Wien) füzeteiben jelenik meg egész terjedelmében.

A magyar barlangkutatás legelső nyomtatott emlékei tudományuknak szilárd alapkövei voltak és a bennök lefektetett megfigyelések a tudománynak nem egyszer súlyos értékeivé váltak. Ezek legnagyobb része a barlangokból kikerült ősgérintes maradványokkal foglalkozik (*Ranzai*,¹ *Hain*,² ³ *Vollgnad*,⁴ *Csiba*,⁵ *Buchholz*⁶ sab.), míg kisebb felök hidrológiai és geológiai megfigyeléseket zár magába (*Werner*,⁷ *Wagner*⁸ stb.). Egyetlen munka nyújt csak jelentéktelen barlangismertetések, beleolvastva azokat Magyarország leírásába (*Zeiler & Beza*⁹). Ennek az időszaknak (az u. n. phantasticus periodus első felének) a művei a maguk idejében európaszerte ismertek, egyikük-másikuk messze felülmúlja korának külföldi irodalmát is (Hain, Vollgand művei), sőt igen sok adatuk a szaktudománynak mainap is hasznára válik.

Hosszú időszak következik ezután, majdnem másfél század, amely idő alatt a magyar barlangkutatás tudománya hazai kutatók munkássága révén alig-alig mozdult előbbre. Ez az első periodus, amely alatt magyar részről a kutatók jóformán kizárólag csak barlang leírásokat, barlangszelvényeket és térképeket adnak közre. Az első hazai barlang alaprajzokat és szelvényeket, melyek egyúttal az egész világirodalomban is a legelső ilyen fajta részletes felvételek, Buchholz György készí-

¹ *Ranzani, P.*: Epitome Rerum Hungariae. (Kéziratban: 1448., *Zsámboki* kiadásában: 1554.)

² *Hain, J.*: De draconibus carpathicis, (Miscelan. Curios. Medico-Physic. Academ. Naturae Curiosorum. Dec. I., Anni III., Obs. CXXXIX., pag. 220. Tab. I.) 1672.

³ *Hain, J.*: De draconibus carpathicorum cavernis. (U. o. Anni. III. Obs. CXCIV., pag. 314. Tab. I.) Lipsia-Frankfurt. 1672.

⁴ *Vollgnad, H.*: De draconibus carpathicorum cavernis. (U. o. Anni. IV., Obs. CLXX., pag. 226. Tab. I.) 1673.

⁵ *Csiba, M.*: Dissertatio historico-physica de montibus Hungariae. (Pag. 113.) Tyrnavia. 1714.

⁶ *Bél, M.*: Hungariae antiquae et novae prodromus. (Pag. 76., 150.) Norimberga. 1723.

⁷ *Werner, Gy.*: De admirandis Hungariae aquis hypomnemation. Basel. 1549.

⁸ *Wagner, J.*: Delineatio provinciarum Pannoniae et imperii Turcici in Oriente. Augspurg. 1684.

⁹ *Zeiler & Beza*: Neue Beschreibung des Königreichs Ungarn. Leipzig. 1664.

tette 1718-ban *Bél Mátyás* kérésére.⁶ A XVIII. század hetvenes éveiben újabb, igen pontos barlangtérképek készülnek, még pedig a katonailag fontos Veteráni-barlangról¹⁰ (ami egyúttal élénk tanubizonysága annak a ténynek, hogy a barlangok felméréséhez semmiféle speciális képzettség nem kell, azt egy-egy képzetlenebb tiszt is elvégezhetette, még pedig a legnagyobb pontossággal). 1831-ben adja közre Vass Imre az aggteleki Baradla térképét, öt fáradtságos év gyümölcsét¹¹. *Buchholz* munkálataitól Vass működéséig terjedő időszak magyar irodalmát a felméréseken kívül csak apró, jelentéktelen adatok halmazája alkotja. Ezek közül még a leginkább kiemelkednek a meteorológiai¹² és hydroológiai megfigyelések.

Ezt az időszakot (mely a phantasticus periodus második felét, valamint a descriptiv periodus kezdetét zárja magába) külföldi kutatók kicsiny gárdája töltötte ki komoly, tudományos értékű vizsgálataival. (*Brückmann*,^{13 14} *Esper*,¹⁵ *Rosenmüller*,^{16 17 18} *Cuvier*^{19 20} stb.)

¹⁰ Lásd: *Eperjesy Kálmán*: Kézirati térképek Magyarországról a bécsi levéltárakban. (A Bécsi Collegium Hungaricum Füzetei III.) 1928.

¹¹ *Vass, I.*: Az aggteleki barlang leírása. Pest.

¹² Jégbarlangok stb.

¹³ *Brückmann, F. E.*: Von dem Ungarischen Drachen Höhlen im Liptauer Comitat. (Sammlung von Natur- und Medicin, — Wie auch hierzu gehörige Kunst- und Literatur-Geschichten. Class. IV. Artic. 5. Relatio XXVI. pag. 628.) Leipzig—Budizin. 1725.

¹⁴ *Brückmann, F. E.*: Antra draconum Liptoviensia. (Epistola Itineraria. LXXVII. Wolfenbuttel. 1739.

¹⁵ *Esper, J. F.*: Ausführliche Nachricht von neuentdeckten Zoolithen unbekannter vierfüssiger Thiere. Nürnberg. 1774.

¹⁶ *Rosenmüller, S.*: Quaedam de Ossibus fossilibus animalis cuiusdam historiam eius et cognitionem accuratorem illustrantia. Lipsia. 1794.

¹⁷ *Rosenmüller, S.*: Beiträge zur Geschichte und näheren Kenntniss fossiler Knochen. Leipzig. 1795.

¹⁸ *Rosenmüller, S.*: Abbildungen und beschreibungen fossilen Knochen des Höhlenbären. (Description des os fossiles de l'ours des cavernes.) Weimar. 1804.

¹⁹ *Cuvier, G.*: Sur les ossemens du genre de l'ours, qui se trouvent en grande quantité dans certaines cavernes d'Allemagne et Hongarie (Annales du Museum d'histoire naturelle. Vol. VII.) Paris. 1806.

²⁰ *Cuvier, G.*: Sur les espèces des animaux carnassiers dont on trouve les ossemens mêlés à ceux d'ours, dans les cavernes s'Allemagne et Hongrie. (Annales du muséum d'histoire naturelle. Vol. IX. pag. 428.) Paris. 1837.

A barlangkutatás terén csak a XIX. század dereka felé veszik újból kezdetüket a magyar részről megnyilvánuló célravezetőbb kutatások (*Zipser, Balog, Kubinyi F.*). Ekkor emelkedik rohamosan a magyar bűvárok száma, akik csakhamar kezökbe veszik a tudományos barlangkutatás irányítását.

Egyrészt, mivel a magyar barlang-irodalom leggazdagabb és legértékesebb része ősgerinces maradványokkal foglalkozik, másrészt, mivel ezek az ősgerinces maradványok igen tekintélyes részét képezik Magyarország egész területéről összehordott ősgerinces leleteknek, érthető, ha elsősorban ennek, a legfontosabb ágának az irodalmát foglaljuk össze.

*Phantasticus periodus.**

A XV., XVI. és XVII. századból csupa phantasticus magyarázatokkal megvilágított barlangi leletről van tudomásunk; részben a következő századból is. A phantasticus kor hazánkban legelő idevágó nyomtatott emlékünkkel kezdődik (*Ranzani* műve) és k. b. a XVIII. század közepe táján végződik, bár néhány példa még a XIX. század elején is kísért az irodalomban. Ennek az időszaknak néhány hazai példája gazdag forrásává vált a külföldi irodalomnak is, sajnos, nem minden esetben a maga igaz valóságában. Így például a legutolsó szerző, akinek írásából kitűnik, hogy Hain gyönyörű rajzokkal illusztrált sárkány tudósítását személyesen használta: Cuvier. Az utána következők már csak Cuvier közölte, önkényesen franciára fordított címét ismerik a munkának, a legtöbbször téves tartalommal. Hain képeit pedig Cuvier után elfeledte úgy a magyar, mint a külföldi irodalom.

A Liptó megyei barlangok (Deményfalvi-barlang) sárkánycsontjai. A Liptó megyei barlangokból előkerült sárkánycsontokról először Hain eperjesi orvosnak 1671. decemberében *J. Sachs*-hoz intézett és nyomtatásban is megjelent levelében olvashatunk. Hain latin nyelvű leveléből megtudjuk, hogy már korábban is küldött ismerőseinek sárkánycsontokat — ahogy mondja — ritkaságszeretetéük kielégítésére („ut autem curiositati suae aliqua ratione satisfacerem . . .“). A csontok részben a karthausiak kolostorához közel, a Dunajec-folyó mellett fel-

* O. Abel felosztását követve.

található barlangból valók, részben Deményfalva, Szt. Miklós és Szt. Iván községek határában nyíló üregekből. Ezekből a barlangokból 1664-ben a következő maradványokat juttatta el Hain Varsóba: „caput integrum, cervicem, femora, tibiae & plantam; quam in metatarsum tarsum & digitos . . . , ungues tres, *ursinos superantes longe & magis incurvati*“; (mik a medve körménél jóval nagyobbak és görbébbek). Dacára annak, hogy a csontok sárkány-eredetét a legkisebb kételkedés nélkül állítja, mégis mintegy öntudatlanul már a medve vázrészeivel hasonlítja őket össze! Első levelének szövegében említi még a következő csontokat: „ulnarum nostratum erat sex, cervix non magnā, sed robusta, homoplatae crassissimae, in cauda habebat ossa parva sex, ad formam ossis brachii orbitae oculorum mag-nae . . . “²

Hain levelének legértékesebb része a levél mellé csatolt tábla, mintegy 15 db. csont rajzával (N. 1—10 jelzés alatt), és a táblát kísérő magyarázat. A rézmetszetű tábla méretei: 17 × 30 cm. Az egyes csontokat ábrázoló metszetek olyan sikerültek, hogy bennök minden kétséget kizárva ráismerünk az *Ursus spelaeus Rosenm.* és *Felis spelaea Goldf.* maradványaira (L. I. Tábla). Az ábrák alapos átvizsgálása után szemünkbe ötlik több olyan dolog, ami a rajzok hűségéről és jóságáról — tekintve a rajzok keletkezési idejét — elismerésünket vívja ki. Ilyen az N. 4. jelzésű kép, amelyik fiatal medvétől származó mandibulát mutat be, jól kivehető tejszemfoggal és a mandibula belső oldalán elhelyezkedő alveolusokkal. Úgyszintén figyelmet érdemelnek az N. 10. jelzésű metacarpusok, vagy metatarsusok, melyek közül az egyik szintén bocstól származik, mivel a még teljesen el nem csontosodott epiphisisek mentén a végei leváltak. A jobboldali N. 1. ábrán pedig a legnagyobb valószínűség szerint rágási nyomok látszanak a distalis gödör előtti részen. (L. I. Tábla, 1. kép.) *Azt mondhatjuk, hogy a palaeobiológiának igen korán megörökített példái ezek.*

Hain magyarázatát próbálja adni ama megfigyelésnek, hogy igen sok sárkánycsont hever egy halomban egymáson. Szerinte a betegségtől elbágyadt, lázas állat hűsülő helyet keresve felhágott a már elhullott állatok csonthalmára, ahova, mint legmagasabb pontra a szabadon maradt helyeken át még odajutott a hűvösséget nyújtó légáramlat. Így pusztult el egyik

állat a másik tetemén, növelvén csontjaival a halmot. Ezek a sárkányok juhót, kecskét, medvét és más olyan állatot faltak fel, amely a barlangba betévedt.

1672-ben nyomdába kerül *Hain*-nak egy második levele is, újabb, *Sachs*-hoz küldött csontokról adva hírt.³ Ebben a sorok között a következő sárkánycsontokat említi: „os sacrum, os femur, dentes“. A levél mellé csatolt rézmetszetű tábla 16 × 17 cm. méretű. Az *Ursus spelaeus* maradványai a három moláris rajzában itt is az első szempillantásra felismerhetők (L. II. Tábla.).

Hain két tábla rajzában az első magyarországi ősmaradvány ábrázolások maradtak ránk! Két közleménye pedig tudomásom szerint az egész világirodalomban *először írja le biztosan felismerhető módon a barlangi medvének és barlangi oroszlánnak a maradványait!*

Hain-nak külföldre küldött anyaga, jegyzetei és rajzai alapján 1673-ban *Vollgand H.* is közzé tesz egy latinnyelvű levelet,⁴ amelyhez ő is egy hatalmas, 23 × 44 cm. méretű, *Kilián* által metszett táblát csatol (L. III. Tábla.). A táblán feltüntetett koponyarajz — amint ezt később *Cuvier* megállapította¹⁹ — egészen felismerhetően állítja elénk a barlangi medve koponyáját. Megfigyelhető azonban, hogy a koponya alveolusaiban utólag beerőszakolt fogak ülnek, mégpedig egy rossz helyre erőszakolt caninus, melynek méretei jóval alatta maradnak a koponyához illő fog feltételezhető méreteinek. A molarisok, úgy látszik, nem is ragadozó állatéi, hanem talán valamilyen kőrödzőé; nem tartom lehetetlennek, hogy a jobb kelendőség kedvéért a leletet kiásó paraszt az üres alveolusokba esetleg háziállatoknak (szarvasmarhának) a maxillájából kitördelt fogakat dugdosta be.

Vollgand észreveszi már a szemfogakon gyakorta jelentkező, sajátos széthullást: „reliquum corpus jam in laminas fissile“. *Hain* feljegyzései alapján pedig megkülönbözteti a lerajzolt körömcsontok tömörebb részét (a), a porosus medullaris részt (b) és az alapot (c), amely utóbbi lyukas, hol a „vena nervusve insertus fuerat“.

A Deménfalvi-barlang sárkánycsontjainak híre futott az egész világon. Hazai kutatók éppen úgy felkeresik ezután a barlangot, mint a legkülönbözőbb nemzetek hazánkon átutazó fiai

(Townson, Brückmann, Särtori, Bright, Beudant, Schmidl, Paget, Normann, stb.). Belekerül az akkori időkben szokásos összeállításokba, amelyek a világ bizonyos számú csodájáról számolnak be (*Propriac, Klein, stb.*).

1717-ben *Buchholz György* késmárki rektor számos sárkánycsontot gyűjt a barlangból, miket a drezdai császári múzeumnak küld el, amiért a császár aranyéremmel tünteti ki.¹³ Hosszasan foglalkozik még a Deményfalvi-barlang sárkányai-
val *Bél Mátyás*, aki szerint a „szokatlan méretű és alakú csontokat semmiféle állat csontjaival nem tudnák összehasonlítani még a legkiválóbb anatómusok sem“.¹⁴

Az első, aki a lipótvölgyi sárkánycsontokban kételkedni kezd: *Brückmann (Bruckmann) F.* wolfenbütteli orvos (1725). *Hain* összehasonlítása a sárkány- és medvekörmök között úgy látszik, nem kerülte el a figyelmét, mert vizsgálódásait ő is ebben az irányban indítja meg; „die Zähnen vergleichen sich viel den Bären-Zähnen“. Összehasonlításokat tesz más leőhelyekről ismeretes maradványokkal is, nevezetesen a Harz barlangjainak u. n. *Unicornu fossile* maradványaival: „Fanden wir auch eine grosse Menge sogenanter Drachen-Knochen, welche aber in nichts abgingen von denjenigen calcinierten Ossibus, welche man bey uns in den Höhlen. des Harzwaldes häufig findet, und *Unicornu fossile* zu nennen pfleget“.¹⁵ Egyik később megjelent latinnyelvű utileveléhez ő is egy tábla rajzot mellékel (L. IV. Tábla.).

Ennek az utóbbi munkának a szövegében az előbbiénél is tovább megy *Brückmann* az összehasonlításban, szembe helyezkedve *Raczynski*-nek s másoknak sárkány meséivel: „In his antris natura innumeris draconibus sepulchrum posuit, inquit *Raczynski*, sed, me iudice, haec ossa nunquam draconibus propria fuerunt, sunt potius ex ursis, qui adhuc hic nostris temporibus in densis sylvis & montibus saltuosus grassantur, nec non leonibus, qui olim in allegatis antris latibula sua forsan habuerunt, vitam senio ac morbis confecti finiverunt, ossaque, post putredinosam carnis absumtionem, reliquerunt, quae pronunc semicalcinata, hic linguae adnota adhaerescencia, ex terreae & montium visceribus eruuntur“.¹⁶

Midőn a XVIII. század végén és a XIX. század elején *Rosenmüller* foglalkozni kezd a barlangokban szerte feltalálható

medvecsontokkal, hazánk barlangjainak medvecsontjairól az irodalomba addig bekerült adatait mindég az első helyen említi s súlyuknak megfelelően figyelembe is veszi őket.¹⁰ 1804-ben jelenik meg leíró tanulmánya a barlangi medve maradványiról; ebben a lelőhelyeket és előfordulási viszonyokat tárgyaló első fejezet a magyarországi csontbarlangok megemlégtésével kezdődik, mert *Rosenmüller* a kárpáti barlangokból leírt sárkány, később medvecsontokat — *Hain, Vollgand* és *Brückmann* képei nyomán — a barlangi medve maradványainak tartja.¹⁸ És itt elérkeztünk ahhoz a ponthoz, amelyik lezárja a Deményfalvi-barlang sárkánycsontjairól szóló fejezetet. *Cuvier*-nek 1806-ban napvilágot látott vizsgálatai újat ebben a kérdésben nem nyújtanak, legfeljebb az egyes részletekbe mélyednek bele jobban.¹⁹

Rosenmüller és *Cuvier* megállapításai, sőt már *Brückmann* feljegyzései sem tartoznak a phantasticus periódusba; mégis az egységesség kedvéért az ő munkásságukat is ide vontam. *A Deményfalvi-barlang ősmaradványainak sorsa ugyanis a legszebb példa arra, hogyan vándorol egy-egy lelet a magyarázatoknak és vizsgálatoknak a fejlődésben egymást követő állomásain keresztül, a fantasztikus kortól a descriptiv periodusig*, ahol már a tudomány teljesen a birtokába veheti. *Azonban, ha Hain és Vollgand nem csatolnak munkáikhoz képeket is, valószínűleg sohasem születtik meg Rosenmüller és Cuvier műveinek hazánk barlangi gerinceseit tárgyaló része sem, és az egykori lelet ma teljesen értékét veszítve, pusztán phantasticus hيرادás lenne.*

Egyéb sárkány magyarázatok. *Ranzani* Péter, Mátyás király papja, több kötetes történetének Magyarországot tárgyaló részét rövid földrajzi bevezetéssel nyitja meg. Ebben a bevezetésben külön bekezdés szól Erdély sárkányairól: „In Transsylvania sunt cavernae, in quibus sunt & multa & integra, licet nuda cute capita, caeteraque ossa mortuorum draconum“. A sárkánycsontok eredetét a következő sorok magyarázzák: „Nec satis reddi potest causa, vel unda, vel quomodo talia monstra fuerint ad ea loca delata; eo praesertim, quod in ea Regione ejuscé generis animalia, nequamquam gignuntur. Quamquam sunt, qui opinantur, per Diluvium ex Africa, aut ex locis aliis, ubi gignun-

tur dracones exundantium aquarum impetu, ea corpora illuc fuisse correpta“. Ranzani sárkányai az erdélyi barlangokban töméntelen mennyiségben található barlangi medve maradványokra vezethetők vissza. *Az ő feljegyzései szolgáltatják az első híradást Magyarország területéről ismeretessé vált gerinces ősmaradványokról.*

Sárkánycsontokat emleget még a régi magyar irodalom Szepes megyéből²¹ (Haligóczi-barlang, Dobsina-városa melletti Drachenloch), valamint a Gömör megyei Derencspuszta környékén nyíló Kis-lyuk vagy Magyar-lyuk nevű üregből.²²) Az előbbiekről semmi közelebbi adatunk nincs, azonban a barlangokból azóta napvilágra került bőséges barlangi medve maradványok a mesék eredetét kétségtelenné teszik. Az utóbbiról Bartholomaeides, aki látta az állat ökölnagyságú koponyáját, azt hiszi, hogy roppant testű kígyó volt, s hasonlított ahhoz a sárkánymaradványhoz, mit Csetnek völgyében, Gecelfalván őriznek.

A természettudományok művelői mindent megtettek, amit megtehettek a mesék elosztatására. Akadtak, akik munkáikat egyenesen a köznép számára írták, magyarnyelven, népszerű stílusban, külön fejezetet szentelve a babonások cáfolásának. Az eredmény nem is maradt el, s pár évtized alatt végkép bealkonyult az ősgerinymaradványok félreismeréséből felgyűlt mesék színes sugarainak.

A baziliszkus. Némelyik írónál a sárkányok szerepét a baziliszkus veszi át. Azonban míg az elmúlt századok alatt európa-szerte virágzó sárkány meséknek egyik jelentős forrása a magyar földről fakadt, addig a baziliszkus meséink és babonás mondáink száma igen csekély. Néhány külföldi olvasottságú író belevonta ugyan őket phantasticus magyarázgatásaiba, azonban szélesebb néprétegekben soha sem vert mélyebb gyökeret. Egyetlen adatom van, midőn a monda háttérében barlangokból ismeretes ősmaradványokat sejthetünk. A tordai hasadék üregeiben és az Almási-kőlyuk homályában tanyázott

²¹ *Buchholz J.*: Übermalige Reise in die Karpatische Gebirge und die angrenzende Gespanschaft. (Ungarische Magazin. Vol. IV. pag. 240.) Pressburg. 1787.

²² *Bartholomaeides, L.*: Incltyi superioris Ungariae comitatus Gömöriensis Notitia historico-geographico statistica. Leutschowia. 1806—08.

volna a nép hitte szerint a mesés baziliskusz.²³ Régi zoológiai irodalmunkban egyidejűleg megtaláljuk már a cáfolatot is: „a Basiliskus egy bizonyos faja a gyíkoknak, mely Dél-Amerikában szokott tartózkodni. Amit a régiek a Basiliskusról emlékezetbe hagytak, mindazok csupa hazugságok és költemények. Még csak nem is mérgesek“.²⁴

Különböző phantasticus magyarázatok. Igen sok író a barlangokban található csontokat ellenségtől lémszárólt szerencsétlenek maradványainak tartja, mint például *Nedetzky*²⁵ és *Miskoltzy*²⁶ a Funacai-barlangról, *Vass* és *Csokonai Vitéz Mihály*²⁷ a Baradláról, *Gracza*²⁸ a Vlegyásza barlangjairól hiszi és állítja. Akadnak olyanok is, akik magyarázatképen felvetik azt az eszmét, hogy vajjon nem zsványok eltemetett áldozatainak csontjaival van-e dolgunk (*Vass*, *Csaplovics* és mások). Az újabkori kutatások egyik-másik barlangban (*Baradla*) valóban sok emberi csontot tártak fel, amikor is a régiek, legalább a csontok emberi származásában nem tévedtek. A zsványok valamint a „villogó“ idők áldozatainak meséjét élesen támadta a múlt század negyvenes éveiben *Ecsei J.*²⁹ „ami a barlangban található csontokat illeti, azok csúszómászó, vagy négy lábú óriás állatok csontjai. Effélék más barlangban is léteznek s vízözön hajtotta beléjük. Kár, hogy a bíráló (t. i. akivel *Ecsei* a kérdés felett vitázik) néhány csontot zoológiai vizsgálat alá nem vett, mert így megeshetik, hogy *plesiosaurus*, *ichtiosaurus*, *mastodon*, *mamut* csontvázával megajándékozhatná keletkező múzeumunkat“. Amint látjuk, a mesék kiirtására útnak engedett bírálat phantasticusság dolgában semmiben sem maradt a mesék mögött.

A XVIII. században jelentkeznek a hazai irodalomban az első munkák, amelyekben az író átlépve a phantasticus magya-

²³ *Mátyás I.*: Ó és Új Diaetetica. Pozsony. 1787. Vol. I. pag. 253.

²⁴ *Fábián J.*: Természeti tudomány a köznépek. Veszprém. 1803. pag. 257.

²⁵ *Nedetzky, A.*: Funacza Pestyere seu antri Funacza. Vindobona. 1774.

²⁶ *Miskoltzy I.*: Funacza barlang. (Regélő. pag. 414.) Pest. 1833.

²⁷ *Csokonai V. M.*: Anyjához írott levelei.

²⁸ *Gracza Gy.*: Kalotaszeg. (Múlt és Jelen. II. évf. pag. 226.) Kolozsvár. 1842.

²⁹ *Ecsei J.*: Kalotaszeg és vázolata. (U. o. pag. 314.)

rázatok kinai falán, az élő állatvilággal keres kapcsolatot. Ezek a búvárok vezetik be munkásságukkal a következő időszakot: a *descriptiv periodust*.

Táblák magyarázata.

A cliché-eket Dr. *Lábán* Antal úr, a Collegium Hungaricum (Wien) igazgatója, Wien egyetemén docens — volt szíves kölcsönadni. Lékötelező jóságáért ez úton is hálás köszönetet mondok.

Prof. Györfly (szerkesztők nevében)

- I. Hain első levelének (1672.) a melléklete. Az eredeti méretei: 17 × 30 cm.
- N. 1. Os Pedis anterioris sinistri primum s. scapulae proximum, quod utramque faciem, sine dubio bestiae majoris.
(Bal humerus. *Ursus spelaeus Rosenm.*)
- N. 2. Os pedis anterioris dextri idem cum priore, bestiae fortassis junioris, a. Foramen.
(Jobb humerus. *Felis spelaeus Goldf.*)
- N. 3. Os sacrum.
(Bal isium, a pubis letörve róla.)
- N. 4. Maxillae inferioris dente canino instructae, sed aliquomodo cariosae secundum utramque faciem.
(Fiatal állat mandibulája. *Ursus spelaeus Rosenm.*)
- N. 5. Cranii quomodo cariosi remotis maxillis inferioribus superior & inferior facies.
(A koponya occipitalis része. *Ursus spelaeus Rosenm.*)
- N. 6., 7., 8., 9. Vertebrae quator.
(Atlas, epistropheus, stb. *Ursus spelaeus Rosenm.*)
- N. 10. Ossicula Tarsi ac digitorum.
(Metacarpáliák vagy metatarsáliák és fark csigolyák.)
- II. Hain második levelének (1672.) melléklete. Az eredeti méretei: 16 × 17 cm. A jelzések a tábláról elmaradtak. A tibiának jelzett csont az *Ursus spelaeus* femurja, melyről a caput femoris letörött. Az os sacrum helyett a koponya occipitalis részét rajzolták le a foramen magnummal. Hiányzik róla az os zygomaticum. A két caninus helyett csak egyet rajzoltak le. A három molaris típusos *Ursus spelaeus* fog.
- III. Vollgnad levelének melléklete (1673.) A metszet csak úgy, mint a szöveg Hain-nak külföldre küldött jegyzetei és rajzai alapján készült. Az eredeti 23 × 44 cm.
- A) Medulla Unguis Draconis majoris in montibus Carpathicis reperti; cuius vis aromatica ex odore cognoscitur.
(*Ursus spelaeus Rosenm.* körömcsonthja.)
- B) Unguis alius ibidem repertus junioris & minoris multo Draconis, qui adeo poteus, integer tamen in radice, totamq. figuram habet.
(*Felis spelaeus Goldf.* köröm csonthja.)

C) Caninus.

(*Ursus spelaeus* Rosenm.)

A koponya rajz az *Ursus spelaeus* koponyájának jól felismerhető ábrázolása. Az arc rész rálátással van megrajzolva, dacára annak, hogy a koponya többi részét teljes oldalnézetből látjuk. Letörött róla az os zygomaticum egy része. A maxillában idegen fogak ülnek.

IV. Brückmann levelének melléklete (1739.). Az eredeti méretei: 20×25 cm.
retei: 20×25 cm.

II. Maxilla töredék. (*Ursus spelaeus* Rosenm.)

III. Két molaris és egy caninus.

IV. Köröm csont és phalangeus.

V. Sziléziából származó *Ursus spelaeus* (a nép szerint *Unicornu fo-sile*) szemfog. Az állítólagos sárkányfog és az egyszarvú foga semmiben sem különböznek egymástól; ennek a megállapításnak az illusztrálására mutatja be a fog rajzát Brückmann.

